

atha tṛtīyaṁ pūraṇam

kṛta-pūraṇa-varti-tṛṣṇa-
śrī-kṛṣṇa-janma-sampan-mayam

śrī-kṛṣṇa kṛṣṇa-caitanya sa-sanātana-rūpaka |
gopāla raghunāthāpta-vraja vallabha pāhi mām ||1||

[1] tad evaṁ praśasta-śāstrāvalokataḥ śrīmān golokaḥ prastutaḥ | yatra lokābhivyakta-
tad-abhivyakta-vaibhava-bhedād dvidhāpi vṛndāvana-vaibhavaṁ vibhāvitam | yatra ca
lokānabhivyakta-vaibhave cintāmaṇi-maya-kamalākāra-gokula-prakāraś cāvikalam
avakaliṭaḥ | yatra ca sapta-prakoṣṭhā goṣṭhādhipati-purī varṇanābhir urīkṛtā | yatra ca
prātar aucitī-cita-kṛti-prabhṛti śrī-hari-caritaṁ pracāritaṁ | yatra ca gopa-rāja-rājita-
sakala-bhājita-sabhāyām bhavya-kāvya-vijña-sarvajñatātimanojña-prajña-sūta-vaiśa-
prasūta-kumāra-dvayāgamanam anavadyaṁ varṇitaṁ | yatra ca vraja-rājādibhis tat-
kathā-śuśrūṣā prathayāñcakre ity api nigaditam | tad-anantaram atra tu tat-kathā
vitāyate |

[2] anthānyedyur brāhma-muhūrtam ārabhya pūrvavad eva pūrvaja-rāmaḥ sarvaṁ
parvati sma | bhojanaṁ punar aikāntikam eva nityam iva tad-dine jātam | yathā
jñāpayanti sma śrīmat-pitṛ-caraṇāḥ – “tāta! prātar eva gobhiḥ śobhiṣyamāṇatām
sambhavatā bhavatā tābhyaḥ samagrānuttama-grāsān prādeśya mad-ādeśyatayā yat
kiñcid upayujya svayam añcitavyam |” iti |

bhojanaṁ, yathā—

agrye sadmani ratna-pīṭha-mahitau rāmājitau tad-vadhū-
hastebhyaḥ pariḡṛhya māṭṛ-yugalenānnādi paryāpitam |
bhuñjānau sakhibhiḥ sunarma-valitaṁ prasmāyayantau ca tad-
yugmaṁ tena ca parvaṇā parijanaṁ sarvaṁ sukhācakraṭaḥ ||1|| [śārdūla]

[3] bhhojanānantaram tu sāstraṁ nibhālayantyāḥ sasmitaṁ cākaraṇyantyāḥ śrīmatyā
māṭṛ-dvītīyāyāḥ purastād agrajena sakhibhiś ca sukhada-nānā-vārtām vartayati śrī-
vraja-rāja-kumāre vraja-nareśādeśaḥ praviveśa—“vatsa! sabhāsadaḥ sabhāyām
sabhājitāḥ śobhante | tau ca sūta-sutau svasampradāyam ādāya vartete” iti |

tadā ca—

sa tu jananīm anujānatīm praṇamya
drutam anurāmam iyāya sabhya-vṛndam |
dvayam api tad atha prakāśa-yuktaṁ
kumuda-suhṛt kumudākarāyate sma ||2||

[4] tatrābhyantaraḥ sabhā-valaya-praveśa-dvāraṁ paritaḥ stambha-pankti-sakta-
gṛhākāraṁ yat pañcamaṁ loka-sahasrādharatā-samucitākāraṁ pūrva-dig-gataṁ pūr-
dvāraṁ, tasya bahir-antaratayā ghaṭita-sūkṣa-jāla-randhra-jālena kuḍyena dvidhā-
vibhakta-dīrghatā-vidhānasya tiryaktayā madhya-sthitena nimna-vartmanā bahira-

antar-labdha-kuṭṭīma-catuṣṭayasya bahiḥ-kuṭṭīma-dvaya-valita-ratna-pīṭha-ghaṭāsu
yathāyatham upaviṣṭā mudāviṣṭās te vibhrājante sma |

[5] yasminn udīcī-kuṭṭīma-taṭa-ghaṭītām avācī-mukhatayā vibhrājiniṁ rājim adhikṛtya
virājamānaḥ śrī-vraja-rājas tasya tu savya-tat-taṭa-ghaṭītām prācī-mukhatayā śrī-
nidhānām śreṇim āsṛitya datta-sukha-samājah śrī-vraja-yuva-rājas tathāpasavyatas tat-
taṭa-gata-kudya-sanīda-ghaṭītām prācīmukhatayā sukha-karim āvalim āsādyā param
ahitaḥ kṣīti-surottama-samūha-sahitaḥ purohitaḥ samya-virājate sma | tatrāvācī-
kuṭṭīma-gatās ca kecid ābhīra-vīrā virājante sma |

[6] tataś ca tayoh kuṭṭīmayor madhya-bhāgāś ca prāṅgaṇāt kramata unnataḥ | svayam
tu vistīrṇatayā nātinimnatayā ca kuṭṭīma-sthānām suṣṭhu dṛṣṭi-saṅgataḥ san vibhrājate
sma | śrī-bhājam goloka-samrājam abhimukhīkṛtya tayoh kuṭṭīmayor madhyasthau
puṭitāgra-hastau tau sūta-sutau tu saha sahāyam utthāna-yutau vartete sma | yayoś ca
savyāpasavyataḥ sarve vrajasthāḥ sūtādiṣu sphurad-arhad-avasthā-viṣiṣṭam upaviṣṭā
vistīrṇatāsāṅga-prāṅgaṇe tu pare śiṣṭāḥ |

iti sthite—

sarvasmād uccamāne maṇi-janita-mahā-simha-pīṭhe nivīṣṭaḥ
sādhviṣṭaḥ sat-prakīrṇādy-upavalita-karair bhrāṭṛ-madhyam praviṣṭaḥ |
dṛṣṭim pīyūṣa-vṛṣṭim vinidadhad asakṛt kṛṣṇa-vaktre sa-tṛṣṇam
śrīmān goloka-rājah sa-sadasi dadṛṣe rājamānaḥ prajābhiḥ ||4||

śrī-śubhrāsana-tulikopari-milat-kāyādharāmśo manāg
ālambād upadhāna-candra-valayasyeṣat tiro-vartanaḥ |
dhinvan sasmitayā dṛśā pariśadam śrī-rāma-dāmādimān
śrī-kṛṣṇaḥ samayātra sāmpratam api pratyakṣaval lakṣyate ||5||

[7] tatra ca tasya varṇādikam evam varṇyate—

śyāme śyāma-daśam avāpa sahasā ṣoṇe tathā ṣoṇatām
pīte rocīṣi pīta-dhāma vividhe vaividhyam āgād iti |
aṅgopāṅga-rucā harer jana-dṛśām vīthir gatā tat-kṣaṇān
nānā-rūpa-gatīr naṭānupajahāseva smita-vyaṅgataḥ ||6||

kim ca—

candro'yaṁ śyāma eṣa prthama-jaladharah kāntibhir viśva-dīpaḥ
śobhante vidyutas tā iha sapadi jahatyātma-sattām amūs tu |
nakṣatrāṇīha lināny api bata kumate no nabhaḥ sā sabhāsāv
ity anyonyam vinodād vivadanam udabhūt tatra śāsvat kavīnām ||7||

[8] tatraiva kasyacid anyasya kavītā—

upari madhukarāvalī tadīyam
talam anu sasmita-nīla-vāri-jātam |

tad anu ravi-sutācchavāri-pūram
sphurati sakhe kim iyam sabhā navāsti ||8||

[9] athātma-sthāne yuktaḥ śrī-kṛṣṇa-rāmābhyām prayuktaḥ prasiddha-nāmā śrīdāmā
śrībhājam vraja-rājam āvedya sadyaḥ pura-madhyam āsādyā kṛtī śrī-vrajarājñī-
prabhṛtir bahiḥ kuṭṭimāt kiñcid unnata-kuṭṭimam anu maryādām amśam apy aticarya
sphuṭam upary upari ghaṭita-gātram labdha-sannikṛṣṭi-dṛṣṭi-mātra-pātram
śreṇitayālaṅkṛtam aneka-nīrandhra-jāla-randhra-jālam samayā samāniya pratihāram
sapatihāram praṇīya dṛg-bhaṅgi-kalayā tāsām antaḥ-sabhā-saṅgitām abhinīya punas
taylor aviprakṛṣṭa evopaviṣṭaḥ |

[10] yatra śrīmatām mitrāṇām saṅgatau madhumaṅgalo'pi raṅga iva tat-tat-prasaṅgena
narma-bhaṅgibhiḥ śarma dātum aṅgikurvann iva niviveśa |

[11] tatra śrī-vraja-rājñī—

maṇi-maya-vara-piṭhe yātr-mukhyāntarāle
tanaya-nava-vadhūbhiḥ sevitārāt-pradeśā |
suta-mukha-vidhu-kāntim sā gavākṣāt pibantau
suta-sucarita-trṣṇak kṛṣṇa-mātā vyarājīt ||9||

[12] atha rājñā vrajasya madhuram ājñāpyate sma—“aye madhukaṅṭha-
snigdhaṅṭhau! vayam utkaṅṭhitāḥ smaḥ | tataḥ kiñcid utṭaṅkyatām |”

[13] tau ca sājñalau vyānñjatuḥ—“deva! kim prakramitavyam avalambya
samvādavahe?”

[14] vrajarāja uvāca—“bhavantu sarvajñāv iti vijñāpanāyāsmadiya-kathābhibhir
evāsmān vismāyayetām |”

[15] tāv ūcatuḥ—“yathā śiṣṭiḥ śiṣṭāgraṇī-caraṇānām | kintu sāvayor āvayor ekatarāḥ
samājñāpyatām, yathānyatarāḥ śrotā bhavati |”

[16] vrajarāja uvāca—“dinam ekam ekam antarā pratyekam api tat-tad-rūpatām
āpnotu | prakrāntā punar jyāyān eva jyāyān vidhīyate |”

[17] tataś ca dhṛtotkaṅṭhaḥ sapadi madhukaṅṭhaḥ kṛtāñjalitayā nāndīm paṭhann
akhilam ānandayati sma | yathā—

śrīmān yo bhagavān svayam vijayate brahmā surarṣir mahān
vyāsaś tat-prabhavaḥ parīkṣid api yāv ugraśravaḥ-śaunakau |
śrīmad-bhāgavata-prathā-praṇayinas tām viśva-nistāriṇaḥ
śrī-goṣṭhasya mahiṣṭhatām prathayitum kamrān namaskurmahe ||10||

tataś ca—

paścād alpaṁ tāla-yugmaṁ gṛhītvā
gāyantau dvau pārśvayor maṅḍu-vijñau |
śrotā bhrātā yasya savyetarāgre
so'yaṁ vaktā sarvaṁ uccair didhinva ||11||

[18] iti prakāre labdha-sāre punar madhukaṅṭhaḥ sotkaṅṭhaṁ gāyan nṛtyan tat-tad-
bhāvābhinayaṁ praṇayan kathāṁ abhyādade |

atha kathārambhaḥ

[19] yathā—atha sarva-śruti-purāṇādi-kṛta-praśaṁsasya vṛṣṇi-vaṁśasya vataṁsaḥ śrī-
devamīdha-nāmā parama-guṇa-dhāmā madhurāmadyāsāmāsa | tasya cāryāṇāṁ
śiromaṇer bhāryā-dvayam āsīt | prathamā dvitīya-varṇā, dvitīyā tu tṛtīya-varṇeti | tayoś
ca krameṇa yathāvad āhvayaṁ putra-dvayaṁ prathamam babhūva sūraḥ parjanya iti |
tatra sūrasya śrī-vasudevādayaḥ samudayanti sma | śrīmān parjanyas tu mātṛvad varṇa-
saṅkaraḥ iti nyāyena vaiśyatām evāviśya gavām evaiśyaṁ vaśyaṁ cakāra | bṛhad-vana
eva ca vāsam ācacāra | sa cāyaṁ bālyād eva brāhmaṇa-darśam pūjayati, manoratha-
pūram deyaṇi varṣati, vaiṣṇava-vedaṁ snihyati, yāvad vedaṁ vyavaharati, yāvaj-jīvaṁ
harim arcayati sma | tasya mātur vaṁśaś ca vyāpta-sarva-diśāṁ viśāṁ vataṁsatayā
paraṁ śaṁsanīyaḥ | ābhīra-viśeṣatayā sadbhir udīraṇād eṣa hi viśeṣam bhajate sma |

[20] tathā ca manuḥ—

brāhmaṇād ugra-kanyāyām āvṛto nāma jāyate |
ābhīro'mbaṣṭa-kanyāyām āyogavyām tu dhigvaṇaḥ || [Manu 10.15] iti |

ambaṣṭhas tu viśaḥ putryām brāhmaṇāj jāta ucyate iti cānyatra | ataḥ pādme sṛṣṭi-
khaṇḍādaḥ yajñam kurvatā brahmaṇāpy ābhīra-paryāya-gopa-kanyāyāḥ patnītvena
svikāraḥ prasiddhaḥ | eṣa eva ca gopa-vaṁśaḥ śrī-kṛṣṇa-lilāyām saṁvalanam āpsyatīti |
sṛṣṭi-khaṇḍa eva tatra spaṣṭikṛtam asti | tasmāt parama-śaṁsanīya evāsau vaiśyāntaḥ-
pāti-mahābhīra-dvija-vaṁśa iti |

[21] atha snigdhaṅṭhena cāntaś cintitam—evam api kecid aho eṣāṁ dvijatāyām
sandeham api dehayisyanti | ye khalu śrīmad-bhāgavate kuru dvijāti-saṁskāram
[10.8.10] iti gargam prati śrī-vrajarāja-vacane, vaiśyas tu vārtayā jīvet ity ārabhya,

kṛṣi-vāṇijya-go-rakṣā kusīdam tūryam ucyate |
vārtā caturvidhā tatra vyaṁ go-vṛttayo'niśam || [BhP 10.24.20-21]

iti vrajarājam prati śrī-kṛṣṇa-vacane, agny-arkātithi-go-viprah [BhP 10.46.12] iti śrī-
śuka-kṛta-gopāvāsa-varṇane, vyatirekatas tu dharma-rāja-caratāyām api vidurasya
sūdra-garbhodbhavatayānyathā-vyavahāra-śravaṇe'py adhikam viadhirāyisyante iti |

[22] atha sphuṭam ūce—tatas tataḥ ?

[23] madhukaṅṭha uvāca—sa ca śrīmān parjanyaḥ saujanya-varyeṅārjitena nijaiśvaryeṅāpi vaiśyāntara-sādhāraṇyam atīyāya, tac ca nāścaryam | yataḥ svāśrita-deśa-pālakatā-mānyatayā vadānyatayā kṣīra-vaibhava-plāvita-sarva-janatā-labdha-prādhānyatayā ca parjanya-sāmānyatām āpa ; yaḥ khalu prahlādaḥ śravasi, dhruvaḥ pratiśruti, pṛthur mahimaṇi, bhīṣmo durhr̥di, śaṅkaraḥ suhr̥di, svayambhūr garimaṇi, haris tejasi babhūva | yasya ca sarvair api kṛta-guṇanena guṇa-gaṇane vaśitāḥ sahasra-saṅkhyābhir apy anavasitā mātāmaha-mahā-vaṁśa-prabhavāḥ sarvathā prabhavante gopāḥ sopādhyāyāḥ svayam eva samāśritā babhūvuḥ | tat-sambandhāni ca vṛndaśaḥ yaṁ khalu śrīmad-ugrasenāgrīya-yadu-saṁsad-agraṇyas te samagra-guṇa-garimaṇy agragaṇyam avalokayantaḥ sakala-gopa-loka-rāja-rājatā-sambalakena tilakena sambhāvayāmāsuḥ | yasya ca preyasī sakala-guṇa-varīyasī varīyasīnām āsīt | yasya ca śrīmad-upanandādayaḥ pañca-nandanā jagad evānandayāmāsuḥ |

[24] tathā ca vandinas tasya ślokaṁ ślokatām ānayanti—

anyas tu jala-parjanyaḥ sukha-parjanya eṣa tu |
sadā yo dhinute sṛṣṭair upanandādibhir janam ||12||
parjanyaḥ kṛṣi-vṛttīnām bhuvi lakṣyo vyalakṣyata |
tad etan nādbhutaṁ sthūla-lakṣyatām yad asau gataḥ ||13||

upamānti ca—
upanandādayaś caite pituḥ pañcaiva mūrtayaḥ |
yathānandamayasyāmī vedānteṣu priyādayaḥ ||14||

utprekṣante ca—
upanando’bhinandaś ca nandaḥ sannanda-nandanau |
ity ākhyāḥ kurvatā pitrā nander arthaḥ sudaṇḍitaḥ ||15||

[25] tad evaṁ satīṣu sarva-sampattiṣu tasya putra-sampattis tu parama-ramaṇīyatām avāpa | nepathya-sampattiṣu vāsaḥ-sampattir iva | tatrāpi madhyama-suta-sampattiḥ sutarām aiśvaryāṅām avicchinna-sampatti-paṅktim anu madhyama-sampattir iva |

[26] atra kecid arjunam upamānikurvanti | vyaṁ tu tasya madhya-sambadhyamānasya sarvānandanasya śrīmat-parjanya-nandanasya bālaka-paryāyeṇa tena pāṇḍu-tanayenopamānaṁ na manyāmahe | api ca paramodāreṣu ca sahodareṣu teṣu na kevalaṁ janmanā tāvan madhya-vartitayā so’yaṁ vartate | api tu sneha-sampadām āspadatayāpi na ca kevalaṁ teṣām kintu sarveṣām api | yena tasmin pitror apy adhikā sneharddhikāyā vardhiṣṇutā bhrātṛnām api sadā sukha-saṁvardhanī babhūva, na jātu spardhanī | na caitāvān udbhūtaḥ suguṇas tasminn udbhūtaḥ |

[27] bhavati hi svayaṁ bhagavati tasya bhakti-viśeṣa-vyaktiḥ—yasyāsti bhaktir bhagavaty akiṅcanā sarvair guṇais tatra samāśate surāḥ iti hi bhagavatī śrī-bhāgavata-gīr-devī |

[28] tad etan madhukaṅṭhataḥ śrutvā śrīmad-upanandaḥ śrīmad-abhinandaṁ nīcair uvāca—vijñātā kathāṁ prakurvāṇasya kim asya para-hṛdaya-vijñātā ?

[29] athābhinandas tad avadhārya sāścaryam madhukaṅṭham uvāca—tatas tataḥ ?

[30] madhukaṅṭha uvāca—tad evaṁ sati nāmnā sumukhena kenacana gopānām mukhena tasmai parama-dhanyā kanyā dattā | yā khalu sva-guṇa-vaśīkṛta-svajanā yaśāṁsi dadāti śṛṅvantyaḥ, kim uta paśyadbhyaḥ, kim utatarām bhaktimadbhyaḥ | tatas ca tayoh sāmpratam eva dāmpatyena sarveṣām api sukha-sampattir ajāyata, kim uta mātara-pitarādīnām |

[31] tad evaṁ ānandita-sarva-janyu-vigata-manyuḥ parjanyaḥ sarvato dhanyaḥ svayam api bhūyaḥ sukham anubhūya cābhyāgārikatāyām abhyāgataṁ manyāḥ śrī-govinda-padāravinda-bhajana-mātrānvitām deha-yātrām abhīṣṭām manyamānaḥ sarva-jyāyase jyāyase svaka-kula-tilakatām dātum tilakam dātum iṣṭavān | śrī-vasudevādi-naradeva-gargādi-bhūdeva-kṛta-prabhām sabhām kṛtvā dattavāṁś ca |

[32] sa punaḥ pitur ājñām aṅgīkṛtya kṛta-kṛtyas tasyām eva śrī-vasudevādi-saṁvalita-mahānubhāvānām sabhāyām āhūya sabhāvam utsaṅga-saṅginām vidhāya madhyamam eva nijānujaṁ tena tilakena gokula-rājatayā sabhājayāmāsa |

[33] atha tatrānuje saṅkucati sarvatra ca jane vismayam sacamāne pitari ca rocamāna-locane sa covāca—mayedaṁ nāvīcāram ācaritam, yataḥ sarva eva sneha-paramparāyāḥ parādīnaḥ | sā ca sādguṇyasya, tac ca sarva-samañjasatāyāḥ | sā cātra yathā tathā na mad-vidhe | saiva ca khalu sarva-vaśīkṛitāyām svairitām arhati |

[34] kim ca, sarvāntaryāmy apy enam evorarīcarīkarīti | dṛśyatām asyām bhāsamānāyām sabhāyām sarveṣām netra-paṭalī-ṣaṭpadaval-līlayamānā kevalam asya mukham kamalam iva saṁvalate | tathā prathamata eva tad-ānukūlyam atrākalpyate | parikalpyatām apīdam mama nāmnaiva | tasmād asmākam ayam eva rājeti |

athābhavat kusumaka-vṛṣṭibhiḥ samam
sphuṭa-dhvanir divam anu sādhu sādhu iti |
sabhāsadām iha ca vikāsi-dṛṣṭibhir
yathāsphuraj jaya-jaya-śabda-maṅgalam ||16||

[35] atha snigdhaṅṭha uvāca—madhukaṅṭha-kṛta-jagad-utkaṅṭha-śrīman-madhukaṅṭha ! śrīmad-upananda-nandanayos traya eva madhyamā iti ko'yaṁ madhyamaḥ | kiḍṛśī vā tasya samañjasateti sodāharaṇam ucyatām |

[36] madhukaṅṭha uvāca—ekaṁ tāvad bhavan-manaḥ-prahlannatā-samucitam pravahlikā-padyam idam anavadyam pūryatām |

[37] snigdhaṅṭha uvāca—kāmam |

[38] madhukaṅṭha uvāca—

ākṛṣya mat-putram anena putrī-
kṛtena bhūtim bhajate sa eṣaḥ |
iti svayam vetti na tena maitrīm
bhinatti ko'yaṁ vadane vadeti ||17||

[39] snigdhaṅṭhaḥ sotkaṅṭhatayā śīghram eva sānandam uvāca—nanda eva iti |

[40] madhukaṅṭha uvāca—bhavatā jñātm evedam iti | tad etac chrūyatām—

svenālpena guṇena vāñchati nije pūjā-sukhe bhūyasī
loko yas tu mahīyasāpi khalu tenaivānyadiye sadā |
so'yaṁ śrī-vrajarāja eva yad asau sūrāṅgajaṁ dhinvitum
tat-tad-dhānim asoḍha sakhyam abhinnālpaṁ ca tasyāntaram ||18||

[41] tataś ca tad etan madhukaṅṭha-sūkta-sudhākaram āsādyā ratnākara ivocchalad-
aṅga-taraṅgas tad-antar-bahiraṅga-sabhya-saṅghas tad-upari-hṛdayaṅgama-ratnāvalim
vikirṇavān hṛdayāvalim vā vitirṇavān iti svayam api na bhidāṁ vidāmbabhūva |

[42] atha snigdhaṅṭha uvāca—tatas tataḥ ?

[43] madhukaṅṭha uvāca—tataḥ śrīmān asau dhanyaḥ parjanyaḥ śrī-govinda-
padāravinda-bhajanāya vṛndāvanam praviśan samāsata eva samasta-śāstra-sāram
pṛcchataḥ putrān upadideśa, yathā—

kiṁ bhaya-mūlam adṛṣṭam kiṁ śaraṇam śrī-harer bhaktaḥ |
kiṁ prārthyaṁ tad-bhaktiḥ kiṁ saukhyaṁ tat-para-prema ||19|| iti |

[44] tad evam saha-bhārye vṛndāvanam gate tasminn ārye śrīmān upanandaḥ sva-
nāmānurūpaṁ śrīman-nanda-vraja-mahendra-sabhāyām ayantrita-mantritayā
sthitavān | vicitravīrya-sabhāyām bhīṣma iva | so'pi mantra-miṣeṇa viśeṣeṇa tad-ājñām
eva gṛhṇan sarvaṁ sarva-kālam surājā prajā-kulam pālayati sma |

[45] tatra ceyaṁ caryācaritāścaryā babhūva, yathā—

maryādām pitur ayam āvad eva sarvām
dharmādir na vipadam eti yatra cārthaḥ |
sampattir na punar abhūd amuṣya vaśyā
yenāsau prasabham avāpa vṛddhim eva ||20||

[46] tad evam sarva-samṛddhi-vṛddhi-siddhim āyāte rājanvati vraja-jana-jāte
kalikāyamānā kācid utkalikā krameṇa vikāsam ayāmāsa | sarveṣāṁ prāṇa-tulyasya
nija-kulyasya rājñas tasya santatir na jāyata iti | kālātyaye cāsā-vyatyaḥ sarvaṁ janam

[56] sa uvāca—yadyapi mayāpy etad eva madhye madhye sphuṭam adhyavasīyate, tathāpy astoko vaśita-viśvodreko mahān sahāyaḥ śrīman-nārāyaṇa-deva eva śaraṇam iti citta-vṛttiḥ parivartate—yo'smākam adṛṣṭāśrutam idaṁ dṛṣṭam iva karoti | sa sarvaṁ kṛta-pūrvī tad api kurvīta |

[57] sovāca—deva ! tasya devasya kām api sevāyogyām evātra yogyām upalabhāmahe |

[58] sa uvāca—bādham | kintu kīdrśī sā ?

[59] sovāca—dvādaśī-vrata-rūpā |

[60] sa sānandam uvāca—saṅgataṁ bravīṣi | mamāpy utkaṅṭhāṅkuritaṁ sphuritam etad evāsīt | tasmād adyārabhya samārabhyatām eṣa vrata iti |

[61] tad evaṁ sampravadamānayoṛ udbhavan deva-dundubhi-nādaḥ sarvaṁ aticakrām |

[62] atha tayā vṛtta-sva-citta-vṛtti-prathayā tat-kathayā ślathitavāntaḥ śrī-vraja-dharitṛi-kāntaḥ kānta-nijālaṅkāra-vāraṁ sūta-kumārāya vitatāra | śrīmatī vrajapati-patnī ca mahā-nīlamanī-maya-nāyakam hāraṁ vihāpayāmāsa |

[63] atha sotkaṅṭham snigdhaṅṭha uvāca—tarhi kiṁ jātam ?

[64] madhukaṅṭha uvāca—tena vratena pūrṇe varṣe bṛm̐hite ca tarṣe yugapad eva deva-devaḥ svapne tayor āvirbabhūva, covāca ca—aho ! mayy atisaktaḥ bhaktaḥ katham nirvidya khidyāthe ? yo'sāv atasī-kusuma-suśamaḥ sukumāraḥ kumāraḥ śaśvad evānubhavator bhavatoḥ kumāratayā sphurati | sa tu sadā bhavator evānugataḥ pratikalpaṁ svabhakti-pravartanāya divi mat-pravartita-droṇa-dharā-rūpa-kalāmśa-kalāvatoḥ tad bhūri bhāgyam ity ādi-rītyā brahmādy-alabhya-sākṣāt-tat-phala-sākṣātkārāya svayam eva pṛthivyām bhavator bhavator eva bhavaṁ labhata eva ' acirād eva ca rucirā rucireṣā yuvayoḥ saphalatām valitā |

[65] tad evaṁ śrāvītābhihite tirohite ca paramahite bhagavati labdha-jāgarāv upalabdhamṛta-sāgarāv iva ca mithas tad eva saṅkathayantau prathayantau ca parama-camatkāra-nivahaṁ vahataḥ sma |

[66] atha snigdhaṅṭhaḥ svagataṁ cintayāmāsa—tad evaṁ jātāny eva mama praśnānām uttārāṇi | tatra ca bhavator eveti yuktaṁ evoktaṁ śrī-bhagavatā--[prāg ayam vasudevasya kvacij jātas tavātmajaḥ](#) [10.8.14] iti vadato'py avyabhicāra-vacaḥ-pracāra-sargasya muneh śrī-gargasya prāyaḥ so'yam abhiprāyaḥ |

[67] śrī-bhagavatā saha sambandhaḥ kila kevala-prema-nibandhanaḥ—[bhaktyāham ekayā grāhyaḥ](#) [BhP 11.14.11] ity ādeḥ | atas tad-viśeṣasya tad-viśeṣa eva hetuḥ—[ye yathā māṁ prapadyante tāṁs tathaiva bhajāmy aham](#) [Gītā 4.11] ity ādeḥ | tatas tasmin vatsatām satām vātsalyābhidha eva premā pramāpayati |

[68] tatra śrī-vasudevasya tad-aīśvaryālocanena vātsalyasya tāralyam sāralyam cāsāditam | śrī-vrajarājasya punas tad-vātsalyam śaśvad udbuddham śuddham eva ca prasiddham | pitṛbhyām putratayā tad-dhāraṇe kāraṇam ca munibhir mana eva manyate | [āviveśāmsa-bhāgena mana ānakadundubheḥ](#) [BhP 10.2.26] ity ādeḥ | [dadhāra sarvātmakam ātma-bhūtam kāṣṭhā yathānanda-karam manastah](#) [BhP 10.2.18] ity ādeś ca | śrī-vraja-rājābhyām api manasā dhāraṇam tasya kāryānyathānupapatti-siddhena bhakti-svābhāvyenaiva sambhāvyate | tatra ca sati sāmpratam tu viśeṣata eva sāmpratam parāvasthām anu kṛtāsaktau hi bhaktau tad-udayaḥ syāt | tasmāt tavaivātmajas tasya vasudevasya tu kvacit kārye nimitte jātaḥ prādurbhūtaḥ iti |

[69] atha prakṛtam uvāca—tatas tataḥ ?

[70] madhukaṅṭha uvāca—tad evam paramārter upakaṅṭhatām prāptāyām utkaṅṭhāyām ekadā sarve narvācīnā vraja-vāsinaḥ sabhāvāḥ sabhāyām militāḥ | militvā ca tad eva sotkaṅṭham suṣṭhu pratustuvuḥ |

[71] tadā ca tatraikā tāpasī kenacana snātakena samam āyātā | tāṁ ca mahā-prabhāva-lakṣaṇām lakṣayitvā sarve samutthāyātithyam āvitathyena vidhāya vijñāpayāmāsuḥ—sākṣād bhagavato yogamāyeva kā tvam asi ? śrīman-nāradasyābhinava-tanur ivāyam vā kaḥ ?

[72] sā ca sahāsam āha sma—paurṇamāsī-nāmnī kātyāyanī ca kumāra-śramaṇā ca pārīkāṅkṣiṇī cekṣaṇīkā cāsmi | ayam ca madhumaṅgala-nāmā snātakeḥ śrī-nārada-prakṛtiḥ | āvām ca vidyā-viśeṣeṇaitad-vayaskāv eva sadā vidyāvahe |

[73] te ūcuḥ—etāvati kṛpā kṛpaṇeṣu katham asmāsu kṛtā ?

[74] sovāca—bhavatām kim api vaibhavam sambhāvya |

[75] sarve ūcuḥ—kim tat ?

[76] sovāca—bhavatām prāṇa-kandasya śrīman-nandasya jagadānandaḥ sa khalu nandanaḥ sambhaviteti |

[77] sarve sa-bāṣpa-pulaka-kulam ūcuḥ—bṛhad-vanam asmākam ida bṛhat-tīrtham bhavati | tasmād asmabhyam datta-viśrāntike kṛṣṇāntike sphuṭam uṭajam tava ghaṭayāmaḥ |

[78] sovāca—upaśrutir eṣā śruti-veśā navyāpi na vyabharitā | yataḥ kṛṣṇāyā iti vivakṣitam api kṛṣṇasyeti lakṣitam karoti | kṛṣṇa-nāmā hi bhavitāsau | mahā-prabhāvavati yasmin jātavati nirdānavatā pṛthivyām bhaviṣyati | tadīya-guṇe tu sadā navatā, saḡuṇatā vidyādi-prabandhe tat-sambandhe tu nirguṇatā | sakiñcanatā viṣaya-sampattau tad-bhaktau tu niṣkiñcanatā ity ādikam viruddhāyamānam api sarvair

anuruddham karisyati | tasmād asmākam atra sthātum āgraha eva bhavatām
anugrahāya sampannaḥ |

[79] atha tām sarve sānandaṁ vandamānās tayā samam indīvara-ruci-nindīhita-
kāḷindīm vindamānāḥ parṇa-mandiraṁ pūrṇayantas tatra vāsayāmāsuḥ |

[80] tasminn eva divase'pagata-doṣe pradoṣe samudbhaṭa-kāmsa-roṣeṇa jāta-citta-
śoṣeṇa kṛta-paridevena vasudevena prahitā vraja-hitā baḍavārohiṇī rohiṇī guptam
ājagāma | yasyām āgatāyām parama-pativratāyām sarva eva vraja-rāja-rāja-samājah
śubha-śakuna-saṅkula-śakunādi-samajena samam ullalāsa | tatra cānanda-mohinyau
śrī-yaśodā-rohiṇyau yamunā-gaṅge iva saṅgata-saṅge parasparaṁ parebhyaś ca sukha-
samūham ūhatuḥ |

[81] vraja-rāja-patnī ca tasyā jyaiṣṭham avaṣṭabhya māsa-traya-jātam antarvatnītvam
paryālocya svābheda-vedanenaiva śāta-jātam prāpa |

[82] atha māgha-māsi cāsita-pratipadi kṛta-sarva-sukha-prasara-janyām rajanyām sā
vraja-rājam sevyamānā tandrāparatantrāyamāṇā svapna-tulyatā-saṁcitam kiñcid
añcitam dadarśa |

[83] yathā sa eva bālaḥ sarvatas tad-āvaraṇa-kārikayā kayācic divya-
kumārikayātmānam pidhāya vraja-rāja-hṛdayān nija-hṛdayam praviśya dṛśyavad eva
sthita iti | tataś ca so'yaṁ hṛdaya-kamala-madhym adhyāsāmāsa | seyaṁ tu jaṭhara-
madhyam iti | vrajarājaś ca nirantara-svāntara-tat-praveśāveśam durnideśam ciram
anubhūya dūyamānatām vidhūya tathaivānubhūtavān |

[84] atha snigdha-kaṇṭhaḥ svānte cintayati sma—satyam etad ata eva sad-vāṇī-guṇibhir
muhur anayor ātmaja iti matam | mayā ca suvicāratas tad eva pūrvaṁ niścitam
ācaritam iti | uvāca ca—tatas tataḥ ?

[85] madhukaṇṭha uvāca – atha tad ārabhya garbha-lakṣaṇam upalabhya sambhūta-
bhavyānām sabhyāṅganā-gaṇānām gokula-kula-pātrī sukha-dātrī babhūva | yathā –

mukham āpāṇḍu kucāgraṁ sphītam jaṭharam darottuṅgam |
abhajata karṇejapatām garbhe vṛtte yaśodāyāḥ ||22||

yathā ca –
vraja-rājñyām sphuritātmā kṛṣṇaḥ sphurati sma loke'pi |
dīpaḥ sphaṭika-ghaṭī-bhāg antar bahir api vibhāti tat-tulyaḥ ||23||

kintu –
jīta-rasanā rasa-dhairya gāmbhīryādi-praviṇāpi |
spṛhitam kiñcit kiñcid vraja-nṛpa-gṛhiṇī tadā cakre ||24||

yathā –

aihata dohadam eṣā kṛṣṇāveśāviśat tṛṣṇā |
tulasī-saṃskṛta-ghṛta-yuk sa-sitaṃ sita-kānti-gandhi paramānnaṃ ||25||

[86] atha yogamāyā rohiṇyāḥ saptamāsikaṃ garbhaṃ srastaṃ vidhāya devakyās tad-
vidhaṃ taṃ tasyāṃ niyojayāmāsa | tataś ca labdha-sarva-samaya-sampad-daśe
caturdaśe māsi śrāvaṇataḥ prāk śravaṇa-rkṣe samasta-sukha-rohiṇī rohiṇī guṇa-
gaṇanayā suṣamaṃ sita-suṣamaṃ sutaṃ susrāva | sāndra-śubhratā-vibhrājamānatayā
paurṇamāsī candramasaṃ iva, darśita-vikrama-kramatayā simha-vadhūḥ śāvakam iva,
nirmala-parimala-dhārādhāratayā nava-kamalinī dhavala-kamalam iva, sarva-śravaṇa-
saṅgha-maṅgalatayā niravadya-vidyatā yaśaḥ-stomam iva ca |

kiṃ ca –
śubhrāmśu-vaktraṃ taḍid-āli-locanaṃ
navābda-keśaṃ śarad-abhra-vigrahaṃ |
bhānu-prabhāvaṃ taṃ asūta rohiṇī
tat tac ca yuktaṃ sa hi divya-bālakaḥ ||26||

[87] sa eṣa ca asita-varṣmā sita-varṣmā sad-anujaḥ sūdita-danujaḥ, pālita-dhenuko
dalita-dhenukaḥ, pralamba-bāhuḥ pralamba-ghātayitā, svayaṃ rāma-nāmā rāma-
ramita-dvividā-vidārayitā ca bhavitā iti jyotirvidbhir udbhāvitam |

[88] asya jātakarmādikaṃ ca marmagair eva śarmāntanāmabhir guptam eva paryāptam
akāri ānaka-dundubhi-mantraṇā-paratantratayā | kintu tatraikaṃ duḥkham ivāsit |
[89] yataḥ sa tu janmata evānuja-janma yāvat jaḍa evādrśyata | tatra pratikāraś caika
evāsit yathāntardhṛta-nijāvarajaṃ vrajeśvary-aṅkam eva kevalaṃ valamānaḥ
samullasitaval lakṣyate |

[90] tad evaṃ dina-katipaye labdha-vyatyaye garbha-sandarbhāt spaṣṭam aṣṭa-māsi
tad-avarajanma-janmanaḥ samārambhaḥ sambhavati sma | yathā cādhunāpi
varṇayanti --

aṣṭāvimśa-catur-yuge kali-śiraḥ saṃmardya vaivasvate
bhādrāntar-bahulāṣṭamīm anu vidhoḥ putre vidhor udgame |
yoge harṣaṇa-nāmni śuddha-vidhibhe purṇaḥ paraḥ śrī-vidhur
nandan nanda-vadhū-mude svayam udaid ahnāya dhunvaṃs tamaḥ ||27||

yathā ca –
tadā yugādi devās te sva-sva-smapad-upāyanam |
ādāya kṛṣṇa-janmarkṣa-niśāṃ āśu siṣevire ||28||

yathā hi –
vibabhūva vinā satyaṃ dhyānaṃ tretāṃ vinā makhaḥ |
vinā dvāparam abhyarcā harer nāma kalim vinā ||
vinā madhuṃ saptalādi vinoṣṇaṃ pākimāmrataḥ |
vinā śarad-ambu-śrīḥ śālis tasyāḥ paraṃ vinā ||

śisīreṇa vinā māghyaṃ vināhnāmbuja-vistr̥tiḥ |
vinā jyotiṣa-śāstreṇa grahāṇāṃ śubhadā sthitiḥ ||
vinā guru-prabhāveṇa sarvatra sphuraṇaṃ hareḥ |
vinā sūti-pratītyā ca prasūto'sau yaśodayā ||29||

[91] tad idam agre vyaktīkariṣyate | kim ca –
madhye tārāvāra-sāraṃ nabhas tat-
prānte sindhūrdhvaṃ dhvanan-megha-bandhu |
itthaṃ varṣādhāmatarṣā śarac-chr̥is
tasyāṃ tithyāṃ tathyam ātithyam āpa ||30||

kim ca –
jātibhiḥ saha mādavyaḥ ketakyaḥ ketakaiḥ samam |
kumūdyāny ambujaiḥ sārddhaṃ sphuṭanti smeti dig yadā ||31||
tadā tad api nāścaryam ācāryaiḥ paricīyate |
sarvāścarya-nidhiḥ so'pi janma-caryāṃ yato gataḥ ||32||

[92] tathā hi etad-uttaraṃ bhāvi-tad-vilokānāṃ lokānāṃ bhāvitānam –
[93] mukham asya lasita-smitāsita-kamalānāṃ adhipam iva vilokyate,
netra-yugalaṃ sūkṣma-bhramara-citra-kairavāntaḥ-patrāṇāṃ,
ghrāṇāṃ nīla-nīrada-cchavi-ladha-kīla-tila-prasūnānāṃ,
oṣṭhādharmaṃ sindūra-girijani-javā-badnhūka-bimba-goṣṭhīnāṃ,
karṇa-dvandvam añjana-bhūmija-śyāmalatā-potānāṃ,
kara-prāntatā-kānta-bhuja-yugalaṃ sa-nava-pallava-nava-tāla-śākhānāṃ,
śrīvatsa-sindhu-vatsākhyā-lekhā-sahita-vatsaṃ dhṛta-dakṣiṇāvarta-dyuti-viśeṣa-kṛta-
sthira-vidyud-āśleṣa-megha-khaṇḍānāṃ iti |

[94] kim ca mukhena mahāpadmaṃ vijetā,
nayanābhyāṃ padmam,
nāsikayā makaram,
smitena kundam,
kaṇṭhena śaṅkham,
caraṇayoḥ pṛṣṭābhyāṃ kacchapam,
rucā nīlam,
sarvair eva ca sarveṣāṃ kharvam |
kim bahunā, svena mukundam apīti yugapad atra tat-tad-avasara-prasavādīnāṃ tathā
durlabha-sannidhīnāṃ nidhīnāṃ api sannipatanāṃ nāsambhāvyam |

[95] atha tasya janmani ko'pi viśeṣaḥ, yathā –

tadā tatra māyā milad-bālya-kāyā
tadiyānukūlyāṃ kṛpā-mātra-mūlyam |
sadā kurvatī taṃ samastān atītaṃ
vidhāyāgrajātāṃ svayaṃ prāpa jātam ||33||

[96] atha snigdhaṅṅhena bhāvitam sa-pramāṇaḥ khalv idam – [adr̥śyatānujā viṣṇoḥ sāyudhāṣṭa-mahābhujā](#) [BhP 10.4.9] iti śrī-bhāgavatād, tac ca [nandas tv ātmaja utpanne jātāhlādo mahā-manāḥ](#) [BhP 10.5.1] ity ādiṣv ātmaja-padaīḥ sthāpanā-vyapadeśataḥ sadeśa-rūpam eva nirūpyate | kintu tad idam apracchannaṁ vivicya pṛcchāmaḥ yatheha sandehaḥ sarveṣāṁ śāmyati | [97] spaṣṭam apy ācaṣṭa – aho ārya tarhi kathaṁ vasudeva-devakī-putratayā so'yam avadhāryate ?

[98] tad īdrg-vacasi sati snigdhaṅṅhe vacasi kiñcit-kunṅhena madhukaṅṅhena manasi bhāvitam – śrīmatā devarṣiṇedam āvām praty atiharṣeṇādiṣṭam – yadi kadācic chrīmati mahā-premavati vraje kṛta-vrajanayoḥ kathā-yogo bhavatoḥ sambhāvyaḥ, tadā śrī-kṛṣṇa-devasya sarvato varṣyam aiśvaryaṁ gopaṇīyam ity ato munivarga-prasiddha-garga-siddhāntam evālambya samvadiṣyāvahe | sa cāmībhiḥ śruta eveti nāścaryāya paryavasiṣyatīti |

[99] prakāṣṭam covāca – atra khalv idam asya śrī-vraja-rāja-tanūjasya rahasyam udbhāvayato mama samatikramaḥ svayam amunaiva bādhaṁ soḍhavyaḥ | tathā hi asmin sarvato labdhātirekakā saṁsiddhiḥ khalv ekā vartate | yad atikrānta-sarveha-sneha-maya-hṛdaya eva sadā vartamānaḥ snighdatā-digdha-janānām bhāva-mudrayā parokṣam kṛtayāpi svahṛdi pratibimbatatayā mudrito bhavati | asya svarūpeṇāvīrbhāvaś ca sneha-maya-sphūrti-pūrti-vaśībhāvata eva sarvathā, na tv anyathā | putratayāvīrbhāve ca bijam piṭṛ-bhāva-maya-sneha eva nānyeṣāṁ ivānyat | jāte ca kutracit putratayāvīrbhāve tat-tat-sambandha-maya-sneha-kṛta-caya-sphūrtir eva tathā tathā bhāvenāvīrbhāve nibandhanaṁ bhavati |

[100] tad evaṁ sthite sarvataḥ samudbuddha-śuddha-pitrādi-bhāva-vicitrāṇām vrajanṛpati-prabhṛtīnām bhṛti-bhuk-paryantānām vraja-janānām yeṣāṁ adhimadhyam prati-dviparārdham pratikalpam āvirbhavati, vṛddhi-jīvikānām iva teṣāṁ eva prema-sañcaya-paryudañcana-prapañcam añcaṁs tad-vṛddher aparicchedyatābuddhyā pratidātum adhyavasāyam muñcan sadā putrādītayā sa eṣa virājate, nānye tu tatra kila tilam apy avakāśa-kālam labhante |

[101] etad evoktam brahmaṇā [eṣāṁ ghoṣa-nivāsinām uta bhavān kiṁ deva rātetī naḥ](#) [BhP 10.14.35] ity ādinā | etad eva ca śrī-nārāyaṇa-devena samādiṣṭam – yo'sāv atasī-kusuma-suṣamaḥ sukumāraḥ kumāraḥ ity ādinā | tataś ca –

[tasmān nandātmajo 'yam te nārāyaṇa-samo guṇaiḥ | śriyā kīrtyanubhāvena gopāyasva samāhitaḥ ||](#) [BhP 10.8.19]

iti garga-vacanānusāreṇedam utprekṣyāmahe – etad-rūpa-svaputra-mātra-paryāpta-sarva-svārthena śrīmad-vraja-mahendreṇa mahīyamānasya yasya mahābhagavato yā yogamāyākhyā durghaṭa-ghaṇanī svarūpa-śaktiḥ śāstreṇa vaktīkriyate | tena kila dattā sā tvat-putre śrī-kṛṣṇa eva paryavasyati sma | sā ceha svajana-sneha-nikṣipta-cittasya yadyapy asya tat-putrasya prāyo'vadhānam na prāpnoti | tathāpi tasmād anyasmāc ca parokṣam anukṣaṇam anugatiṁ līlā-sahāyakaṁ ca prapañcati | yathā ca yogamāyā tathā tad-anugatā māyādayo'pīti | yadyapy evaṁ tathāpi tvat-prabhu-pratta-śaktim

enam tvam eva nija-śrī-prabhṛti-śaktibhir gopāyasveti gargo vyañjitavān | tad evam sati [bahūni santi nāmāni rūpāni ca sutasya te](#) [BhP 10.8.15] ity api tad-uktir udriktīsyāt |yataḥ sva-snigdha-jana-bhajana-rasāveśītāveśatayā sadā virājamānasya śrīmad-vraja-rājātmajasya khalv asya sva-snigdha-jana-bhāva-svabhāva-viśeṣa-vinodam anumodamānasya tad-bhāva-rūpānurūpaṁ rūpaṁ yadṛcchāvaśād ekadhānekadhā ca samīpator'samīpato'py āvirbhavati tirobhavati ca |

[102] tataḥ śrī-vasudeva-devakyor antar yac caturbhujam asya rūpaṁ sphurati, tad eva hi bahir āvirbhavati sma | phalena phala-kāraṇam anumīyate iti nyāyena | tenaiva ca nyāyena śrī-vrajeśvāryos tu paraṁ dvibhuja-mūrtitayā sphūrtir āsīt |

tataḥ [prāg ayaṁ vasudevasya kvacij jātas tavātmajaḥ](#) [BhP 10.8.14] iti dhṛta-tapo-vargasya gargasya vacanam anusṛtya parāmṛśyate | yadā nṛśaṁsa-kāṁsa-bhiyā svāvirbhūta-caturbhujā-rūpācchādāna-pūrvaka-dvibhuja-rūpāvirbhāvanāya śrī-devakīcchā jātā, tadā tasya yad apūrvam dvibhuja-rūpaṁ pūrvam māyayā saha śrī-yaśodāyāḥ svāntaram āyātāṁ, tad eva tatra sannidhānam avāpya caturbhujam rūpam antarbhāvya svayam āvirbabhūva | yatra sākāratayā mātr-garbha-sthitāpi māyā nirākāratayā tūrdhva-gatyā tanvā tad-vāhanatām āgatā | gandavāha-śreṇī nīla-kamala-dalam iva tatra sarvālakṣitatayā tat prāpitavatī | yā khalu pūrvam tad-ākārṣeṇa dhārṣeṇa paraṁ mātaram api mohena mlāpitavatī |

[103] atha punas tena garbhasthenākāreṇa mātuḥ prasūti-bhramam ca samprathayya bahir ātmanam samvalayya prasūti-śayyām evādhiśayya sthitavatī | yā khalu śrī-devakītaḥ śrī-rohiṇyām saṅkarṣaṇa-saṅkramaṇe'pi tathā prakramate sma iti |

[104] atra ca snigdhaikaṅthenāntas cintitam – satyam evāha sma nūnam [athāham amśabhāgena](#) [BhP 10.29] iti hi māyām prati śrī-bhagavad-vākyam [ādiṣṭā prabhuṅamśena kāryārthe sambhaviṣyati](#) [BhP 10.1.25] iti ca devān prati brahma-vacanam | atra amśabhāgena caturbhujā-rūpeṅākāra-bhedeneti bhagavad-abhiprāyaḥ | kāryārthe tat-tan-mohanāya amśena sambhaviṣyati śrī-kṛṣṇasya dvibhuja-rūpeṅākāra-bhedena saha miṣyati seti brahmaṇo'bhiprāyaḥ | tad evam eva hi vyākhyātam anyatra śrī-bhāgavata-tattvavidbhiḥ [avatīrṇau jagaty-arthe svāmśena bala-keśavau](#) [BhP 10.38.32] ity atra svāmśena mūrti-bhedeneti |

[105] api ca śrī-vrajeśvara-sambandha-nibandhanā yā kṛṣṇe yogamāyābhivyaktir uktā sā siddhāntato'pi siddhatām āsīdati | bhagavataḥ khalu priyajaneccchām evānugacchati sarva-śakti-vyaktir na tu yadṛcchām iti |

[106] atha sarve sāścaryam ūcuḥ – bhavatu nāma tat tat | kintu tataḥ kim anantaram jātam ?

[107] madhukaṅṭha uvāca – anantaram tu caturbhujatāvirbhāvānurūpyataḥ pravayakta-yogamāyasya tasya prāg-upadeśataḥ śrī-vasudevaḥ sarvatra māyika-śāyikāyām jātāyām pūrva-deva-bhiyā dvibhujam atrakīyam bālakam atrānīya tayā bālikayā vimilitavān | so'yaṁ tu teneśvaratā-pratyāyakena caturbhujā-rūpeṅopadeśena

sāmrājyaṃ śyāma-bhāsāṃ nidhir api tad idaṃ rūpa-ratnākarāṇāṃ
bhāgyaṃ lāvaṇya-bhājāṃ vilasita-nigamas tat-tad-aṅgāvalīnāṃ |
evaṃ mīmāṃsamānā vrajapati-dayitā yāvad āste sma tāvat
krandann om om itūtham nava-śīsur asakau tad dhruvaṃ svīcakāra ||37||

dr̥ṣṭvā putram asau vrajeśa-gr̥hiṇī sadyaḥ prajātaṃ sakhīr
āhūtā na śasāka kartum api ced āstāṃ paraṃ ceṣṭitam |
asrair āvṛtam akṣi-kaṅṭham atha yat stabdham ca tasyā vapus
tasmin lālana-lālasā-vaśatayā cātmātmanā vyagritaḥ ||38||

kiṃ ca –

yadā māyā gatā tarhi vraje moham jahau janaḥ |
kadā yadā hy āvirāsīt tatra śrī-puruṣottamaḥ ||39||
tadā vyavahitānāṃ apy eṣa prākāśayan manaḥ |
kumudvatīnāṃ sumano-gaṇam vā śīta-dīdhitiḥ ||40||
sphurati sma paraṃ mātuḥ śayyāyāṃ na sa bālakaḥ |
snigdhanāṃ api citteṣu svaccheṣu pratibimbavat ||41||
sphurati sma yadā bālas tāsāṃ vyavahito'pi saḥ |
taṃ drutaṃ tās tadā jagmuḥ sāraṅgyo vā ghanāgamam ||42||
rohiṇyādibhir etābhiḥ samam āloki bālakaḥ |
udayat-pūrṇa-candro vā cakorībhiḥ samantataḥ ||43||
stambhe'pi smerā-netrābhyāṃ paśyantīm sutam eva tām |
pratīkāryāṃ vicāryāmūḥ paryālocanta taṃ tataḥ ||44||

tā etā manasā dr̥śā kalitam apy atrāsitaṃ bālakaṃ
sandehāspadatāṃ anaiṣur asakṛd yat tat tu yogyaṃ matam |
yad vastu prathitaṃ sudurlabhatayā tad daivato labhyatāṃ
kintv etat prathamam pratīti-padavīm nātmany alaṃ yacchati ||45||

tad yathā –

navyendīvaram-mālyam asti kiṃ idaṃ kiṃ śakra-nīlaṃ mahat
kiṃ vaidūryam aho tad etad atulaṃ jñātum na yac chakyate |
paśyāmaḥ kila bālakasya tu tanuṃ sarvendriyāṇāṃ kṛtīm
rundhānā khalu yā tanoti nayana-dvandvasya nirdvandvatām ||46||

[118] tatra ca – nirmitaṃ kila mrgamada-saurabha-tamāla-dala-sāreṇa, abhyaktaṃ kila
nikhila-vilambaka-lāvaṇyena, udvartitaṃ kila nija-deha-tejasā, snātāṃ kila nija-
mukha-niryat-kānti-sudhayā, anuliptaṃ kila janani-dr̥ṣṭi-karpūra-labdha-saṅghr̥ṣṭi-
bhadrā-śriyā, bhūṣitaṃ kila sahaja-śubhatā-rūṣita-nijākāreṇa iti sadyo-jātaṃ tad
apatyaṃ vitarkya mithaḥ-kṛta-samāgamāḥ sarvāḥ punas taṃ bālaṃ labdha-tamāla-
patra-bhoga-mṛga-bheda-mrgamada-sāra-pankam iva komalāṅgam, nija-kara-
cūrṇitatama iva cūrṇa-kuntalam, vahan-mukha-vidhu-bimbam ikṣayantaṃ sarva-
manāṃsy ākraṣṭum iva karau muṣṭīkurvantaṃ, taraṇijā-nijāguru-taraṅgam iva kara-
caraṇa-kamalaṃ cālayantaṃ vilokayāmāsuḥ |

[119] tad evaṁ vilokya ca –

sarvās tāḥ kalakalam eva moda-yuktāḥ
kurvatyaḥ param avidur na tatra kṛtyam |
ekā tu drutam atha suṣṭhu-dhīra-cittā
taṁ kampre kara-yugale dadhaty apaśyāt ||47||

[120] tataś ca pum-apatya-cihnam ahnāyāvagatya tāsāṁ pratyekam api samīhitam |
yathā –

aho śirasi dhāraye nayanayor muhuḥ sparśaye
hṛdi pracuram arpaye hṛdaya-madhyamāveśaye |
idaṁ vividha-bhāvanāṁ bhṛśam atītya vīcikṣiṣā
balād vara-dṛśāṁ dṛśāṁ viṣayatām anaiśid amum ||48||

tatra ca –
muhur aho tanayaṁ nayanāṁ gataṁ
pramadataḥ praṇayanty api nāṭṛpat |
ghana-rucir jananī-stana-yugmajām
amṛta-vṛṣṭim adhād api dṛṣṭijām ||49||

[121] tataś cātyarvāg arha-śiśu-snapanādi-parvānusandhānataḥ sarvāsāṁ sāvadhānatā-
vidhāne jāte –

rohiṇyājñām anu pati-suta-śreyasī vṛddha-viprā
vṛttaṁ vijñāpayitum atulānandam eti sma nandam |
vaktrollāsāt palita-valanād ambarāc chubhra-dhāmā
dhāmnām hāsa-prathiti-tulitā yā javān nirjagāma ||50||

[122] atha tad etat-paryante vṛtte vṛtte, jāta-tat-tad-bhāva-sampadaḥ sabhāsadaḥ
pratikṛtāñjalitayā sthitayor madhukaṇṭha-snighdakaṇṭhayor madhukaṇṭhaḥ prāha
sma –

vrajendra so'yaṁ putras te sadaḥ-sādbhuta-sampadaḥ |
janma-mātrāj jana-śreṇyā nandana-śreṇi-janmadaḥ ||51|| iti |

[123] tataś ca tau nijopakaṇṭhopam anu vraja-rāja ājuhāva | āgatyoś ca tayoh śirasi
kara-saroruham ādhāya nijālaṅkārair alaṅcakāra | sarvaṁ ca tat-sampradāyaṁ bahu-
sampradānena sampradānam akarot | uvāca ca – adya vāsaḥ samāsādyatām
bhojananādy-artham iti | sarvān prati covāca – punar evaṁ prātaḥ prātar āyātavyam
iti |

[124] atha go-sambhālanārthaṁ pitaram anujñāṁ samabhyartha mātarāṁ ca vanya-
bhojana-prasthāpanaṁ prārthya sūta-kumāraayoś cātma-saṅgamaṁ samartha kṛta-
vrāje vraja-yuva-rāje sarve yathā svam āvāsaṁ yayuḥ ||

iti śrī-śrī-gopāla-campūṁ anu
kṛta-pūraṇa-vraja-varti-tṛṣṇa-śrī-kṛṣṇa-janma-sampan-mayaṁ
nāma tṛtīyaṁ pūraṇam
||3||